

15. Petrovich, I. (1915). *Galychyna under the period of Russian occupation. August 1914 — June 1915*. Lviv: Politychna biblioteka (in Ukr.).

УДК 94 (477) «19/20»

Верховцева І. Г. *,
кандидат історичних наук, доцент,
Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, Ізмаїл, Україна. imail_box@mail.ru

ЗВИЧАЄВЕ ПРАВО У СЕЛЯНСЬКОМУ САМОВРЯДУВАННІ В УКРАЇНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Анотація. Аналізується запровадження селянської реформи 1861 р. у вимірі станового самоврядування селян як важливого інструмента їх самоорганізації, що супроводжувалося суперечливими явищами: при покликанні модернізувати життя села самоврядування передбачало використання звичаєвого права у діяльності волосних судів та волосних сходів. Це вело до консервації традиційної правосвідомості селян і мало згубні наслідки згодом, у часи Української революції 1917—1921 рр. та більшовизації України, коли «революційний романтизм» очільників революції спирався на так звану пряму демократію народу.

Ключові слова: селянська реформа 1861 р., селянське самоврядування, звичаєве право, волосний суд, волосний схід, традиційна правосвідомість.

Аннотация. Анализируется введение крестьянской реформы 1861 г. в аспекте сословного самоуправления крестьян как важнейшего инструмента их самоорганизации, сопровождавшегося противоречивыми явлениями: призванное модернизировать жизнь села самоуправление предусматривало использование обычного права в деятельности волостных судов и волостных сходов. Это вело к консервации традиционного правосознания крестьян и имело трагические последствия в дальнейшем, в период Украинской революции 1917—1921 гг. и большевизации Украины, когда «революционный романтизм» лидеров революции опирался на так называемую прямую демократию народа.

Ключевые слова: крестьянская реформа 1861 г., крестьянское самоуправление, обычное право, волостной суд, волостной сход, традиционное правосознание.

Abstract. The introduction of the peasant reform of 1861 in dimension of the caste peasants self-governing as an essential tool for their self-organization is discussed. This phenomenon was dealt with contradictory features: being motivated by the aim to modernize the village it was accompanied by using customary law in the courts of the township and county gatherings. In particular the parish assemblies got the right to make the decision to evict the villagers who defiled themselves with immoral acts to Siberia. Materials of archive show that a massive amount of unjust decisions of village meetings under the pressure of a certain group of people (for example, because of hostile personal relationship or under the pressure of criminal gangs) were adopted. Such tendencies assumed preservation of traditional awareness of peasants and led to tragic consequences in the future, when during the Ukrainian revolution of 1917—1921 and realization of the policy of Bolshevik party (bolshevization) in Ukraine «revolutionary romanticism» of the revolutionary leaders was based on the so-called «direct democracy» of the people.

Key words: the peasant reform of 1861, peasant self-governing, common law, parish court, parish assembly, the traditional awareness.

Постановка проблеми. Необхідність соціальної активізації українців в умовах сучасних доленосних трансформацій у нашому суспільстві вимагає уважного ставлення науковців, громадських діячів, політиків до тих умов, у яких відбувалося формування української політичної нації у ХХ ст., адже, безумовно, існує зв'язок між проблемами її становлення та культурною спадщиною, правосвідомістю попередніх поколінь наших співвітчизників. Чималою мірою ця спадщина зумовле-

* Irina Verkhovtseva I. G., Ph. D. in History, Associate Professor, Izmail State Humanities University, Izmail, Ukraine. imail_box@mail.ru

COMMON LAW IN PEASANT SELF-GOVERNING IN UKRAINE OF THE SECOND HALF OF XIX — EARLY XX CENTURIES.

на суперечливими процесами модернізації українського села у другій половині XIX — на початку XX ст., зокрема, проблемами розвитку селянського самоврядування — важливого чинника самоорганізації селян.

Оцінки селянської реформи 1861 р. як суперечливої, непослідовної — явище хрестоматійного характеру. Натомість кілька поколінь учених протягом останніх 150 років, обговорюючи її економічні аспекти, значно менше уваги приділяло суспільним трансформаціям, які було розпочато запровадженням селянського самоврядування у ході цієї реформи. Російська дослідниця В. Краснова зазначає, що місце, яке відводилось у реформі у 1861 р. становому самоврядуванню селян, підтверджується такими цифрами: у «Загальному положенні про селян, що вийшли з кріпосної залежності» 19 лютого 1861 р. з 207 статей 124 безпосередньо присвячувались «улаштуванню сільських громад і волостей та громадському їх управлінню» [1, с. 67]. Дослідники, які вивчали історію селянського самоврядування, у більшості своїй слідом за істориками кінця XIX ст. [2] погоджуються, що, з одного боку, селянське самоврядування, запроваджене реформою 1861 р., було покликане стати школою самоуправління для селян, з іншого — мало тимчасовий, компромісний характер і з часом мало вдосконалюватись, аби інтегрувати селян до всестанового місцевого управління [3—9]. Б. Миронов [6] і С. Крюкова [9], проаналізувавши підходи до селянського самоврядування та інтерпретації науковців з цього питання, відзначають, що однією зі стрижневих проблем функціонування селянського самоврядування — як в аспекті емпіричному, так і в аспекті історіографічної рефлексії, — було використання у діяльності волосних сходів і волосних судів норм звичаєвого, «селянського» права, що відповідало традиціям селянської культури, аграрного суспільства. У ставленні до цієї проблеми, як вказує С. Крюкова, «діапазон думок... вельми великий і варіюється від визнання ...прогресивної ролі ...залучення села до «цивілізованого» правосуддя до констатації цілковитої ізольованості селянського світу від офіційного суду» [9, с. 110].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних науковців, які працюють у рідчій «селянській» тематики, увага до історії селянського самоврядування зростає. Одним з перших стало дослідження В. Бондаревського [10]. Останніми роками з'явилася багато цікавих розвідок, у яких пропонуються нові підходи до вивчення проблем селянства, зокрема пов'язаних із функціонуванням традиційного права в умовах модернізації села другої половини XIX — початку XX ст. [11—13]. Окремо варто відзначити працю О. Михайлюка [12], де розглядуваний ракурс проблеми дістав, на наш погляд, певне, хоча і фрагментарне, висвітлення: науковець панорамно розглядає процес соціокультурних трансформацій українського селянства у 1900—1922 рр. і приділяє увагу визначенню зв'язку між традиційною ментальністю українського селянства та несприйняттям ним суспільних новацій другої половини XIX — початку XX ст.

Мета статті. Довести, що запровадження станового самоврядування селян у ході реалізації реформи 1861 р. супроводжувалося надто суперечливими явищами: покликана модернізувати життя села, використанням звичаєвого права у діяльності волосних установ реформа сприяла консервації традиційної правосвідомості селян, що, по суті, здатне було «нейтралізувати» питому вагу надбань модернізації в селі та мало згубні наслідки для процесів націєтворення надалі.

Основні результати дослідження. З модернізацією в історичній літературі пов'язують комплекс явищ, зумовлених змінами у соціальному житті, що супроводжуються відходом від традиційного способу життя і світогляду [12, с. 28]. Відомо, що Україна, як і Росія в цілому, у другій половині XIX — на початку XX ст. належала до країн, щодо яких доцільно застосовувати термін «модернізація на-

вздогін». Політика реформ російського уряду, починаючи з 60—70-х рр. XIX ст., багато у чому була компромісною, підпорядковувалася як завданням оновлення господарського і суспільного життя в країні у цілому, так і завданням охоронницьким, намаганням запобігти соціальним «струсам та вибухам». Справді, в країні, майже 90 % населення якої у своїй масі було неписьменним, таким, що живе «своїми» локальними світами, соціокультурно відчужене від мешканців міста, панівних верств і здатне сприймати тільки ті урядові нововведення, що відповідали його бажанню [11, с. 85], — у такій країні руйнувати усталений спосіб життя людей у ході реформування господарської та управлінської сфери села означало поставити країну на межу хаосу. Це чудово усвідомлювали «творці» селянської реформи 1861 р., проте і серед них були діячі з надто консервативними поглядами, для яких збереження умов для реалізації фіскальних функцій на селі було одним з найважливіших завдань реформи. Для величезної країни, що обіймала 1/6 земного суходолу, прагматичні завдання забезпечення суспільної стабільності та виконання фіскальних функцій брали гору і були радше тверезим розрахунком управлінців-реформаторів. З цим передусім, зокрема, пов'язується збереження кругової поруки в общині. Селянський мир з його усталеними способами вноормування соціальних відносин у «власному світі» реформатори зробили опорою для вирішення на селі і земельних, і управлінських питань. Варто погодитися з тими дослідниками, які вважають, що запровадженням виборності у формуванні органів селянського самоврядування реформа 1861 р., по суті, «освячувала», «легалізувала» традиційні форми селянського співжиття, адже вирішення важливих питань існування сільської громади «усім миром», «радячись» — це древня традиція [7, с. 10], «стиль життя» селян.

Саме у цьому контексті, на наш погляд, слід розглядати надане сільським і волосним сходам право приймати рішення, висловлюючись мовою документів, про «отдачу порочных своих членов в распоряжение правительства» та виселення їх до Сибіру. Це стосувалося тих односельців, хто «забруднив» себе аморальним вчинками, крадіжками, сприянням злодіям, підпалами, «переховуванням» краденого тощо [14]. Хоча при цьому рішення сільського сходу мало обов'язково затверджуватися відповідними рішеннями волосного сходу та повітових і губернських установ у справах селян, після чого відбувалося затвердження губернатором, — навіть за таких умов скарг селян на несправедливість «мирських приговорів» щодо їх виселення та документів, які свідчили про скасування чиновниками вищих інстанцій цих рішень, у спадок від тих часів в архівах для дослідників залишилася величезна кількість. В архівних матеріалах часто зазначається, що сходи виносили «вироки» у результаті змови односельців або під тиском членів сільського чи волосного правління, мирського посередника, іноді — під загрозою розправи над членами сходу з боку злодійського угруповання, що орудувало у даній місцевості [14]. Приміром, мешканця села Соколівка Ольгопільського повіту Подільської губернії Тимофія Лаврука схід звинуватив у тому, що він «мутит крестьян, вооружает их друг против друга и способствует развитию в селе сутяжничества» [15]. Разом з двома крадіями Т. Лаврука виселили до Сибіру. Його дружина звернулася зі скаргою до губернського з селянських справ «присутствія», яке винесло рішення: виселення Т. Лаврука до Сибіру «неправильное и подлежит отмене, поскольку деятельность его не угрожает местному благополучию и безопасности» [15]. Подібна ситуація мала місце й у випадку з селянином Антоном Самолюком з села Старомильськ Здолбицької волості Острозького повіту, що на Волині. З'ясувалося: мирський «вирок» був винесений під тиском волосного писаря та мирового посередника, які «питали личную вражду в отношении Самолюка», оскільки той

був єдиним на всю волость грамотним і «неоднократно объяснял слово правды» односельцям [16]. Чимало аналогічних ситуацій було пов'язано з «оговорами» людей односельцями, коли кілька осіб змовлялися про винесення на волосному сході рішення проти тих, з ким мали суперечки в побутовому житті [17].

Наприкінці 1870-х рр. урядовці, проаналізувавши статистику таких вироків, змушені були поставити під сумнів «целесообразность предоставления подобных функций крестьянским органам», поскільки «неудобства применения столь строгой меры без суда сделались особенно ощутимы и тяжки» [14], а «размеры ссылки по приговорам сельских обществ значительно превзошли размеры ссылки судебной» [14]. Представники земської громадськості також відмічали недоліки у діяльності установ селянського самоврядування та пов'язаний з цим «произвол», який, наголошували вони, «отучает общество от законности» [18]. Але у 1900 р. Державна Рада прийняла рішення про збереження відповідних функцій установ селянського самоврядування [15]. На наш погляд, це свідчить, що в умовах поліцейської держави у вищих ешелонах влади Росії в ті часи не сформувався уявлення про те, в яких формах має відбуватись «оновлення», модернізація життя села та пов'язаний з цим розвиток самоуправлінських начал, адже надане сходам право виносити рішення, послуговуючись звичаєвим правом, не сумісне з поняттям «модернізація». По суті, урядове «благословіння» отримали гірші прояви колективізму общинного життя: злочинні зголошення, шантаж, обмовлення, неправдиві свідчення тощо.

Критичної оцінки у цьому контексті, на наш погляд, має дістати і діяльність волосних судів, вироків яких за «Загальним положенням про селян» 1861 р. виносилися на засадах звичаєвого права. Дозволимо собі поставити під сумнів позитивні оцінки цієї діяльності деякими науковцями [10, с. 25], адже сформована традиціями общинного співжиття «правосвідомість» селян, підпорядкована надзавданню — необхідності вижити, — зумовила відповідні настанови: «кради, якщо це відповідає інтересам твого господарства і не торкається господарських інтересів громади; не сплачуй боргів, за які громада не відповідає круговою порукою; вбий, якщо конокрад загрожує спільному стаду, а той, хто підпалює — сільським будівлям, що тісно стоять одна біля одної...» [9, с. 113]. Дослідники зазначають: морально-етичні уявлення селян стали природною та невід'ємною основою їх правової практики [9, с. 112]. Зрозуміло, модерна правосвідомість, що ґрунтується на «писаному» праві, і селянська «законність», яка діє на засадах звичаєвого права, — поняття, що взаємовиключають одне одного. Використання звичаєвого права у «сільській юстиції» консервувало традиційну свідомість селян.

На думку британського дослідника Т. Шаніна, паралельне існування в країні державного та звичаєвого права створювало ситуацію, коли 85 % населення перебували не під державним судом, не під імперським статутом, не під тими законами, що приймалися царем чи іншими державними структурами, — а під судом старійшин, обраних на місцях, і часто безграмотних чи малописьменних засідателів [8, с. 117]. Модерна правосвідомість селянства за таких умов формувалася як подвійна: є закони, за якими судять «пани»-чиновники, а є закони, за якими судять «нашого брата». Якщо перші викликали острах через те, що малограмотний селянин з його чуттєвим, нерациональним світосприйняттям просто не вміє був осягнути їх логіку, то останні — розуміння, що судять «свої», їх покарання треба сприймати як покарання батьками своїх дітей, адже право «патріархальне», уся громада — це велика родина, покора їй виховувалася змалку: батьки задарма дітей не карають. Чи не звідси у генетичній пам'яті українців острах перед «чиновницьким судом» і покірність рішенням громади, колективних зборів — чи волосних, чи партійних, чи пролетарських або колгоспних?

У 1917 р., коли згідно з державотворчим проектами революційної епохи фундаментом державної будівлі, було визначено саме селянські установи самоврядування; коли із запровадженням Тимчасовим урядом волосного земства волосні старшини і волосні збори стали низвою ланкою системи державних установ [19, с. 129], подвійна правосвідомість селянства, на наш погляд, зіграла фатальну роль у протистоянні між політичними силами. Маючи низький рівень політичної культури та символічний досвід участі у діяльності установ самоврядування попередніми роками, селяни часто на виборах до волосних земств перевагу віддавали замість ділових якостей кандидатів їх особистим стосункам з виборцями. Нерідко на виборчих зборах лунали гасла обрати «кума Єгора чи свата Івана» [20, с. 80].

Спиралася на «пряму демократію народа» у своїй державотворчій діяльності і Центральна Рада: вона оголосила оновлену Тимчасовим урядом земську систему управління з її новоутвореною низовою ланкою — волосним земством (читай — волосним селянським сходом і виборними волосними управліннями) — фундаментом національної державності [19, с. 128]. Але у складних умовах революційної епохи, коли «революційні романтики» — як з національних урядів, так і з більшовицьких новоутворених установ — очікували від селянства свідомої підтримки, «потрібної» для цього правосвідомості народу і не «знайшлось»: «включилася» вихована останніми десятиліттями подвійна «правосвідомість», яка «справедливим» і «законним» вважала все, що допомагало громаді, родині вижити. Вилучення урядом хліба, худоби у попередні роки першої світової війни, реквізиції майна для потреб фронту комісарами Тимчасового уряду, а потім уповноваженими національних урядів та більшовицьких структур «активізували» стихію «аграрної революції», невід'ємною складовою якої крім самочинних захоплень землі і зрівняльних її переділів були пограбування селянами приватних маєтків, земського майна [19, с. 130].

Висновки. Більшовицькі спроби приборкання стихії селянського руху силовими засобами на початку 1920-х рр. у цьому контексті, вважаємо, слід розглядати як початок встановлення тоталітарного режиму в Україні, адже подвійна «правосвідомість» — спадок реформ другої половини XIX ст. — не сумісна з виконанням писаного «державного» закону, що сприймався селянами як неприродний, штучний, «панський», «чиновницький». Ця правосвідомість не сумісна з правовими методами державного будівництва, а за таких обставин примус держави — це та сила, що може приборкати, «зламати» «селянську правосвідомість».

Подальше вивчення історії розвитку станового самоврядування селян другої половини XIX — початку XX ст. слугуватиме усвідомленню причин багатьох трагічних подій вітчизняної історії, які спіткали українців у XX ст.: поразки Української революції 1917—1921 рр., встановлення тоталітарного режиму тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Краснова В. Б.* Положение 19 февраля 1861 г. и образование крестьянского самоуправления / В. Б. Краснова // Вестник Московского университета. — 1989. — № 1. — С. 67—77.
2. *Корнилов А. А.* Очерки по истории общественного движения и крестьянского дела в России / А. А. Корнилов. — С-Пб.: Тип. Обществ. пользы, 1905. — 473 с.
3. *Захарова Л. Г.* Крестьянская община в реформе 1861 г. / Л. Г. Захарова // Вестник Московского университета. — 1986. — № 5. — С. 36—42.
4. *Горин А. Г.* Обычное право России в начале XX века: Правительственная политика / А. Г. Горин // Правоведение. — 1989. — № 1. — С. 43—49.
5. *Кучумова Л. И.* Сельская община в России (вторая половина XIX в.) / Л. И. Кучумова. — М.: Знание, 1992. — 64 с.
6. *Миронов Б. Н.* Социальная история России периода империи (XVIII начало XX в.): Генезис личности, демократической семьи, гражданского общества и правового государства. — В 2 т. — С-Пб.: Дмитрий Буланин, 1999. — Т. 2. — 567 с.

7. Земцов Л. И. Волостной суд в России 60-х — первой половине 70-х годов XIX века (по материалам Центрального Черноземья) / Л. И. Земцов. — Воронеж: Из-во Воронежского гос. университета, 2002. — 448 с.
8. Шанин Т. Обычное право в крестьянском сообществе / Т. Шанин // Общественные науки и современность. — 2003. — № 1. — С. 116—121.
9. Крюкова С. С. Правовая культура русских крестьян в России XIX в.: проблемы и интерпретации / С. С. Крюкова // Этнографическое обозрение. — 2003. — № 1. — С. 98—123.
10. Бондаревський А. В. Волосне управління та становище селян на Україні після реформи 1861 року / А. В. Бондаревський. — К.: Видавництво Академії Наук УРСР, 1961. — 121 с.
11. Бондар В. В. Нові методологічні підходи вітчизняної історіографії у дослідженні українського селянства пореформеного періоду / В. В. Бондар // Питання аграрної історії України та Росії. Матеріали сьомих наукових читань, присвячених пам'яті Д.П. Пойди / відп. ред. В. В. Іваненко. — Дніпропетровськ: Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара, 2008. — С. 81—87.
12. Михайлюк О. В. Селянство України в перші десятиліття XX ст.: Соціокультурні процеси / О. В. Михайлюк. — Д.: Інновація, 2007. — 260 с.
13. Присяжнюк Ю. П. Українське селянство Наддніпрянської України: соціоментальна історія другої половини XIX — початку XX ст. / Ю. П. Присяжнюк. — Черкаси: Вертикаль, 2007. — 640 с.
14. Національний архів Республіки Молдова (далі — НАРМ), ф. 8, оп. 1, спр. 1128, арк. 2, 121.
15. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі — ЦДІАК), ф. 442, оп. 707, спр. 192, арк. 4, 9, 11.
16. ЦДІАК, ф. 442, оп. 615, спр. 138, арк. 3.
17. НАРМ, ф. 8, оп. 1, спр. 1632, арк. 4.
18. НАРМ. — Ф. 65. — Оп. 1. — Спр. 150, арк. 23.
19. Верховцева І. Г. Земський проект Центральної Ради: сутність, умови реалізації, результати / І. Г. Верховцева // Революції в Україні у XX—XXI століттях: співзвуччя епох (Одеса, 18—19 листопада 2005 р.): Матеріали I. Міжнародної наукової конференції. — Одеса: Вид-во Одеського юридичного інституту ХНУВС, 2005. — С. 126—131.
20. Верховцева І. Г. Діяльність земств Правобережної України (1911—1920 рр.): дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / І. Г. Верховцева; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. — Черкаси, 2004. — 240 с.

REFERENCES

1. Krasnova, V. B. (1989). Regulation of February 19, 1861 and the formation of peasant self-governing. *Vestnik Moskovskogo universiteta (Bulletin of Moscow University)*, 1, 67—77 (in Rus.).
2. Kornilov, A. A. (1905). *Essays on the history of social movements and peasant affairs in Russia*. — St. Petersburg, Tipographiya obshchestvennoy polzy (in Rus.).
3. Zakharova, L. G. (1986). Peasant communities in the reform of 1861 *Vestnik Moskovskogo universiteta (Bulletin of Moscow University)* 5, 36—42 (in Rus.).
4. Gorin, A. G. (1989). Common law of Russia at the beginning of XX century: Governmental policy. *Pravovedenie (Jurisprudence)*, 1, 43—49 (in Rus.).
5. Kuchumova, L. I. (1992). *The rural community in Russia (second half of the nineteenth century)*. — Moscow: Znanie (in Rus.).
6. Mironov, B. N. (1999). *Social History of Russian under imperial period (XVIII — beginning of the XX centuries): The genesis of the individual, democratic family, civil society and the legal state*. In 2 volumes. (Vol. 2.) St. Petersburg. Dmitry Bulanin (in Rus.).
7. Zemtsov, L. I. (2002). *Parish court in Russia of the 60s — the first half of the 70s years of the XIX century (according to the material of the Central Black Soil region)*. Voronezh: Publishing House of the Voronezh State University (in Rus.).
8. Shanin, T. (2003). Common law in the peasant community. *Obshchestvennye nauki i sovremennost (Social Sciences and the present)*, 1, 116—121 (in Rus.).
9. Kriukova, S. S. (2003). The legal culture of Russian peasants in Russia in XIX century.: Problems and interpretation. *Etnograficheskoe obozrenie (Ethnographic Review)*, 1, 98—123 (in Rus.).

10. Bondarevskiy, A.V. (1961). *Parish administration and the peasants in Ukraine after the reform of 1861*. Kyiv: Publishing house of the Academy of the Ukrainian SSR (in Ukr.).
11. Bondar, V. V. (2008). New methodological approaches of national historiography on the study of Ukrainian peasantry under post-reform period. In V. V. Ivanenko (Ed.), *Problems of agrarian history of Ukraine and Russia. Materials of the seventh scientific readings, dedicated to the memory D.P.Poydy* (pp. 81—87). Dnepropetrovsk: Oles Honchar Dnepropetrovsk National University (in Ukr.).
12. Mikhailiuk, O. V. (2007). *The peasants of Ukraine during first decades of the twentieth century: Social and cultural processes*. — D.: Innovatsiya (in Ukr.).
13. Prysiazhniuk, J. P. (2007). *Ukrainian peasantry of Dnieper Ukraine: social and mental history of the second part of the nineteenth — early twentieth century*. Cherkasy: Vertical (in Ukr.).
14. National Archive of the Republic Moldova, fund 8, description 1, file 1128, sheet 2, 121 (in Ukr.).
15. Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv, fund 442, description 707, file 192, sheet 4, 9, 11 (in Ukr.).
16. Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv, fund 442, description 615, file 138, sheet 3 (in Ukr.).
17. National Archive of the Republic Moldova, fund 8, description 1, file 1632, sheet 4 (in Ukr.).
18. National Archive of the Republic Moldova, fund 65, description 1, file 150, sheet 3 (in Ukr.).
19. Verkhovtseva, I. G. (2005). Zemstvo project of the Central Rada: the essence, conditions of implementation, results. In *Revolution in the XX—XXI centuries. Materials of the 1st International Scientific Conference* (pp.126—131). Odessa: Publishing house of the Odessa Law Institute HNUVS (in Ukr.).
20. Verkhovtseva, I. G. (2004). *Activities of the Right-bank Ukraine Zemstva (1911—1920 years)*. Thesis for scientific degree of candidate of historical sciences. Cherkasy National University named after Bogdan Khmelnytsky. Cherkasy (in Ukr.).

УДК 94 (477) «1901/1925»

Вівсяна І. А.*,

кандидат історичних наук,
Кіровоградський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка,
Кіровоград, Україна. Innulja-sweet2007@yandex.ru

ГАЛИЧИНА І НАДДНІПРЯНЩИНА: «ДІАЛОГ КУЛЬТУР» У ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ ХХ СТ.

Анотація. Здійснено спробу аналізу відносин західних і східних українців як «діалогу культур» у період найдинамічніших контактів і випробувань. Відмінності у поглядах українців та підходах до національного державотворення, визначені європейськими та східними впливами, показані через суб'єктивні спогади очевидців. Досвід вивчення культурного діалогу двох частин українського народу після довголітнього перебування під впливом різних світоглядних орієнтацій свідчить про неможливість налагодження плідних толерантних стосунків без взаємного бажання до різного роду співпраці.

Ключові слова: діалог культур, соборність, національна єдність.

Аннотация. Осуществляется попытка анализа отношений западных и восточных украинцев как «диалога культур» в период самых динамичных контактов и испытаний. Отличия во взглядах украинцев и подходах к созданию государства, определенные европейскими и восточными влияниями, показаны через субъективные воспоминания очевидцев. Опыт изучения культурного диалога двух частей украинского народа после столетий пребывания под воздействием разных мировоззренческих ориентаций свидетельствует о невозможности налаживания плодотворных толерантных отношений без взаимного желания к разному роду сотрудничества.

Ключевые слова: диалог культур, соборность, национальное единство.

* Vivsiana I. A., Ph. D. in History, Kirovograd State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko, Kirovograd, Ukraine. Innulja-sweet2007@yandex.ru

Galychyna AND OVERDNIPRO LAND: "DIALOG OF CULTURES" IN THE FIRST QUARTER OF XX CENTURY.